

KRIVIČNOPRAVNO REAGOVANJE NA TERORIZAM U ZAKONODAVSTVU ŠPANIJE I ITALIJE**

Apstrakt

*U radu se daje prikaz i analiza korpusa krivičnopравnih odredaba o terorizmu u zakonodavstvu Španije i Italije, kao državama koje su imale neposrednih negativnih iskustava sa terorističkim napadima. Cilj rada je da ukazivanjem na sličnosti i razlike u odabranom načinu i modelu krivičnopравne zaštite od terorizma bude ukazano na značaj harmonizovane reakcije na terorizam na nivou Evropske unije, koja je uspostavila zajednički krivičnopравni pojam terorizma i sličnih, sa njim povezanih, pojmova, sa krajnjim ciljem efikasnijeg suprotstavljanja ovom teškom obliku kriminaliteta. Kao zaključak autor iznosi konstataciju da su krivičnopравne odredbe o terorizmu odabranih zakonodavstva usklađene sa *aquis communautaire*, kao i da ih karakteriše ekspanzionizam i punitivizam, koji u demokratskoj, slobodnoj državi moraju biti ograničeni i stalno preispitivani.*

Ključne reči: *krivična dela terorizma, Španija, Italija.*

1.Uvod

U radu autor prikazuje i analizira način, sadržinu i modele krivičnopравne reakcije na terorizam u dve zemlje članice Evropske unije, Španiji i Italiji, koje su imale neposrednih negativnih iskustava sa terorističkim napadima i razvijale antiterorističke zakone.

* Docent na Kriminalističko - policijskoj akademiji u Beogradu, e-mail: ivana.bodrozic@kpa.edu.rs.

** Rad je rezultat rada na projektu „Kriminalitet u Srbiji i instrumenti državne reakcije“, koji finansira i realizuje Kriminalističko - policijska akademija u Beogradu. Rukovodilac projekta je prof. dr Biljana Simeunović - Patić.

Poznavanje terorizma kao kategorije krivičnog prava, dakle kao jedne od postojećih inkriminacija u nacionalnim pravnim sistemima, uz uporednopravni prikaz i analizu, može da predstavlja osnov za kasniju komparaciju sa rešenjima prihvaćenim u nacionalnom krivičnom zakonodavstvu, kroz koju bi se mogli dati određeni predlozi u vezi sa nekim rešenjima *de lege ferenda* posmatrano.

2. Terorizam u krivičnom zakonodavstvu Španije

Terorizam je u Španiji označen kao jedan od prioriteta u strategiji nacionalne bezbednosti. Kroz istoriju Španija je bila suočena kako sa etno - separatističkim¹, tako i sa islamističkim terorizmom, što je dovelo do usvajanja seta pravnih i organizaciono-tehničkih propisa namenjenih sprečavanju i suzbijanju terorizma.²

U Španiji je, pravnikoncept terorizma, uskopovezansaćlanom 55.st.22. Ustava iz 1978, koji dozvoljava ograničenje određenih procesnih prava u vezi sa aktima naoružanih grupa, organizacija ili terorističkih grupa, koje su usmerene ka rušenju ustavnog uređenja ili ozbiljnom ugrožavanju javnog mira.³

Kada je pravni okvir u pitanju, od 2006. godine u Španiji je donet niz zakona koji se direktno odnosi na borbu protiv terorizma, među kojima se kao najvažniji javlja Krivični zakonik Španije⁴, koji je usvojen 23. novembra 1995. godine, a stupio na snagu 24. maja 1996. godine. Ovaj zakonski tekst više puta je menjan, a u oblasti inkriminacija terorizma značajne su izmene usvojene Zakonom iz 2000. i Zakonom iz 2003. godine, a potom Zakonom

¹ Najpoznatija teroristička organizacija u Španiji, ETA, u saopštenju izdatom 20. oktobra 2011, proglasila je „definitivni prestanak svojih oružanih aktivnosti“. Njeni operativni kapaciteti postali su ograničeni i smanjeni, što treba povezati sa kontinuiranim radom na izgradnji pravnih mehanizama zaštite od terorizma, koji su bazirani na postulatima vladavine prava, usklađeni sa španskim ustavom i ostalim španskim i evropskim zakonodavstvom i intenziviranom međunarodnom saradnjom španskih službi bezbednosti. Ova teroristička organizacija, čijim je aktivnostima 850 ljudi izgubilo život u pedesetogodišnjem periodu njenog postojanja, nije izvršila nijedan teroristički napad od jula 2009. godine. Pomenutom su ipak sledeli napadi iz 2017. u Barceloni i letovalištu Kambrils kao deo islamističkog terorizma, što je pokazatelj potrebe za kontinuiranim razvojem pravnih mehanizama reakcije na terorizam.

² Codexter Profiles on Counter/Terrorist Capacity – Spain, <http://www.coe.int/terrorism>, 13.01.2018. Neusklađenost pravnog, institucionalnog i operativnog nivoa odbrane od terorizma predstavlja razlog koji određenu državu čine podložnijom terorističkim napadima. Prema: M. Mijalkovski, „Specifičnosti protivterorističke prevencije“, *Vojno delo* 2/2007, 51–52.

³ J.L. de la Cuesta, Anti-Terrorist Penal Legislation and the Rule of Law – Spanish Experience, <http://www.penal.org/sites/default/files/files/JLDLCTerrorism.pdf>, 03.02.2018.

⁴ Ley Orgánica 10/1995, de 23 de noviembre, del Código Penal, *BOE*, núm. 281, de 24/11/1995.

od 22. juna 2010, a koje su stupile na snagu 23. decembra 2010. godine, i kasnijim iz 2015.

Izмене i dopune španskog krivičnog zakonika iz 2010. godine odnosile su se na krivična dela terorizma, prevashodno zbog potrebe inkorporisanja u špansko krivično zakonodavstvo obaveza koje proizilaze iz međunarodno priznatih obaveza, prioritarno u vezi sa Okvirnom odlukom Saveta EU o borbi protiv terorizma od 28. novembra 2008. godine (*Council Framework Decision 2008/919/JHA of 28 November 2008 amending Framework Decision 2002/475/JHA on combating terrorism*).

Uvedene reforme mahom su tehničke prirode i imaju za cilj specijalizaciju krivičnopravnih odredaba o terorizmu, u kontekstu uvođenja odgovornosti pravnih lica za krivična dela, novih odredaba o terorističkim grupama ili organizacijama i ostalih obaveza koje proizilaze iz relevantnih međunarodnih dokumenata u vezi sa terorizmom.

Krivična dela terorizma nalaze se sistematizovana u drugom odeljku španskog Krivičnog zakonika, u okviru glave XXI, koja nosi naslov „Krivična dela protiv javnog reda“. Pojam javnog reda nije eksplicitno definisan odredbama krivičnog zakonika, ali se pod njim podrazumeva normalan rad javnih i privatnih institucija, koji obezbeđuje preduslove za slobodan razvoj i ostvarivanje osnovnih prava i sloboda građana. On u najkraćem podrazumeva ostvarivanje uslova za zajednički život svih građana u mirnom okruženju, koji se uklapa u okvire demokratske države uspostavljene španskim ustavom.⁵

Krivično delo terorizma predviđeno je u čl. 571. Krivičnog zakonika Španije i definisano je kao izazivanje požara, poplava, vršenje otmica, ubistava, prouzrokovanje eksplozija i preduzimanje drugih radnji od strane lica koja pripadaju i deluju u ime naoružanih grupa, organizacija ili terorističkih grupa ili sa njima saraduju, a sve sa ciljem rušenja ustavnog poretka ili ozbiljnog ugrožavanja javnog mira. Krivično delo ima dva značajna elementa.⁶ Prvi je element organizacije koji podrazumeva da se kao učinilac krivičnog dela javlja lice koje pripada, dejstvuje ili saraduje

⁵ A. Gómez-Céspedes, *Counterterrorism strategies in Spain*, Málaga 2006, 8.

⁶ Krivični zakonik ne sadrži prezisno određenje pojma terorističke grupe, već se o njemu, prateći savremene trendove u Evropi, izjašnjavaju doktrina i sudska praksa (npr. Odluka Vrhovnog suda od 25. januara 1988. godine govori o pojmu naoružane grupe). Insistira se na izdvajanju određenih elemenata koji bi jasno izdvojili terorizam od ostalih oblika organizovanog kriminaliteta, te se u tu svrhu kombinuju dva elementa: objektivni, koji pod njim podrazumeva dovoljno veliku grupu sa strukturom, koju karakterišu hijerarhijski odnosi koji ukazuju na stepen stalnosti i subjektivni koji predstavlja ključni element bića krivičnog dela i sastoji se u izazivanju straha i rušenju ustavnog poretka, prema: C. Lamarca Perez, “Sobre el concepto de terrorismo”, in: *Anuario de Derecho Penal y Ciencias Penales*, Madrid 1993, 559.

sa naoružanim grupama, organizacijama ili terorističkim grupama, koje je dakle integrisano u neku od pomenutih vrsta organizacije.⁷ Drugi element može se označiti kao teleološki element, koji podrazumeva rušenje ustavnog poretka i ozbiljno ugrožavanje javnog mira, izvršenjem ubistava, otmica, izazivanjem požara i poplava.

Dakle, krivično delo terorizma iz čl. 571. Krivičnog zakonika Španije podrazumeva izvršenje nekog od nabrojanih teških krivičnih dela, koje, uz postojanje odgovarajućeg organizacionog i teleološkog elementa, biva kvalifikovano kao krivično delo terorizma.

Nakon pomenute reforme krivičnog zakonodavstva iz 2010. godine, krivična dela terorizma klasifikovana su u čl. 571-580, pod naslovom „Terorističke organizacije i grupe i krivična dela terorizma“. Sam naziv grupe u kojoj se inkriminacije terorizma nalaze sistematizovane nameće sporno tumačenje pojma naoružane grupe, terorističke grupe i organizacije. Prema stavu španskog Vrhovnog suda naoružanom grupom ima se smatrati udruženje koje je usredsređeno na oružane akcije, koje karakteriše disciplina i izražena hijerarhija. Teroristička grupa ili organizacija takođe ima izražen hijerarhijski odnos među članovima, ali ono što predstavlja demarkacionu liniju između ove vrste kriminalnih udruženja jeste teleološki element, koji podrazumeva usmerenost radnje ka rušenju ustavnog uređenja, koji kod naoružanih grupa čini namera ugrožavanja javnog reda.⁸

S obzirom na to da element organizacije kod krivičnog dela iz čl. 571. podrazumava sva tri navedena oblika organizacije, potrebno je napraviti distinkciju između dve vrste ciljeva koji proizilaze iz aktivnosti pomenutih struktura. Jedan je označen kao rušenje ustavnog poretka, koji ima nesporan politički karakter, inače svojstven inkriminacijama ovog tipa, dok drugi podrazumeva ozbiljno remećenje javnog reda, koje prema stavu zauzetom u španskoj teoriji, predstavlja faktičko pitanje, koje mora biti utvrđivano u svakom pojedinom slučaju, a koje, shvaćeno u kontekstu građanske sigurnosti, može biti sporno sa aspekta usmerenosti namere kod ovog krivičnog dela, koje pretpostavlja politički motiv. U tom slučaju zauzet je stav u teoriji da naoružane grupe, koje remete javni red, u smislu uznemirenja javnosti, treba označiti naoružanim grupama iz opisa bića

⁷ Pripadništvo grupi određeno je mestom u okviru organizacione strukture i hijerarhijskom pozicijom, a podrazumeva dostupnost članova grupe za obavljanje zadataka koji im u okviru organizacije budu dodeljeni, prema: D. Kolarić, „Terorizam – međunarodni dokumenti, savremena zakonska rešenja i Krivični zakonik Republike Srbije“, u: *Terorizam i ljudske slobode* (ur. Sreto Nogo), 2010, 417.

⁸ D. Kolarić, „Krivično delo terorizma – uporednopravni aspekti“, *NBP* 2/2011, 64.

ovog krivičnog dela, samo onda kada se pomenuto uznemirenje javnosti može protumačiti kao delatnost sa izraženom političkom pozadinom, kod koje se kao cilj javlja ostvarenje određenog daljeg političkog cilja.⁹

Član 572. španskog Krivičnog zakonika inkriminiše radnje usmerene protiv života, zdravlja ili slobode bilo koje osobe, posebno kada je učinilac povezan na bilo koji način sa naoružanom grupom ili terorističkom grupom ili organizacijom. Kada krivično delo za posledicu ima smrt lica, kao maksimalna kazna predviđen je zatvor od 30 godina. Kada se delo sastoji u izazivanju požara ili eksplozija raspon zaprećene kazne se kreće od 15 do 20 godina, a ukoliko se kao pasivni subjekat javi maloletno lice ili učinilac koji pripada jednoj od navedenih grupa preti, prinuđava ili otme više lica kazna zatvora se kreće od 10 do 15 godina. Mogućnost pooštavanja kazne predviđena je u slučaju da se kao pasivni subjekat ovog krivičnog dela javlja neko od funkcionera vlade, uključujući sledeća lica: vladine službenike na lokalnom, regionalnom i nacionalnom nivou, članove regionalnih i nacionalnog parlamenta, članove Generalnog saveta sudske vlasti, članove Vrhovnog suda, zvaničnike vojske, kao i druge pripadnike državnih organa zaduženih za sprovođenje zakona.¹⁰

Inkriminacija iz čl. 573. podrazumeva skladištenje oružja i municije, posedovanje ili odlaganje eksplozivnih ili zapaljivih supstanci ili uređaja ili njihovih komponenata, njihovu proizvodnju, trgovinu, transport ili nabavku ukoliko su učinjena od strane lica koja pripadaju, dejstvuju u korist ili saraduju sa naoružanim grupama, organizacijama ili terorističkim grupama.¹¹ Propisana je kazna zatvora od 6 do 10 godina.

U čl. 574. kao kažnjivo se predviđa izvršenje i bilo kojeg drugog krivičnog dela, kojim se podriva ustavno uređenje i ozbiljno ugrožava javni mir od strane lica koja pripadaju, dejstvuju u korist naoružanih grupa, organizacija ili terorističkih grupa.

Krivična dela protiv imovine izvršena u nameri obezbeđivanja sredstava za finansiranje naoružanih grupa, organizacija ili terorističkih grupa predviđena su kao posebna inkriminacija u čl. 575.

U čl. 576. Krivični zakon kao kažnjivu predviđa saradnju sa naoružanim grupama, organizacijama ili terorističkim grupama koja se sastoji u raznovrsnim radnjama, poput nabavljanja sredstava za izvršenje krivičnog dela, olakšavanja izvršenja krivičnog dela ili brojnim drugim radnjama koje doprinose aktiv-

⁹ C. Lamarca Perez, A. Alonso de Escamilla, I. Gordillo Alvarez-Valdes, E. Maestre Delgado, A. Rodriguez Nunez, *Derecho Penal-Parte especial*, Madrid 2005, 708.

¹⁰ A. Gómez-Céspedes, 9.

¹¹ Codexter Profiles on Counter/Terrorist Capacity – Spain, <http://www.coe.int/terrorism>, 13.01.2018.

nostima pomenutih grupa. Kao saradnju sa navednim grupama zakon eksplicitno navodi: pružanje informacija i nadgledanje ljudi, dobara ili instalacija; izgradnju, adaptaciju, ustupanje ili korišćenje smeštaja ili skladišta; prikrivanje ili prevoz lica povezanih sa naoružanim grupama, organizacijama ili terorističkim grupama; obučavanje lica, kao i bilo koji drugi sličan oblik saradnje, pomoći ili posredovanja u aktivnostima pomenutih grupa.

Kao kažnjivo se smatra regrutovanje, javno podsticanje i obuka radi pridruživanja terorističkoj organizaciji ili radi izvršenja krivičnog dela terorizma.

Finansiranje terorizma predviđeno je u čl. 576. st.1, u kojem je kao kažnjivo predviđeno obezbeđivanje i prikupljanje sredstava direktno ili indirektno namenjenih da se koriste, u potpunosti ili delimično, za izvršenje krivičnog dela terorizma ili radi dostavljanja terorističkoj organizaciji. Takođe će se, prema čl. 576. st. 2, kazniti lica, koja uprkos zakonskoj obavezi saradnje sa vlastima u sprečavanju aktivnosti finansiranja terorizma, usled ozbiljnog zanemarivanja ispunjavanja pomenutih obaveza, doprinesu da pomenute aktivnosti ne budu otkrivene ili izbegnute. Čl. 576. st. 3. predviđa odgovornost pravnih lica za finansiranje pomenutih krivičnih dela.

Inkriminacija iz čl. 579, st. 1. kao kažnjivu predviđa provokaciju, udruživanje ili podsticanje na izvršenje krivičnih dela terorizma, javnu distribuciju poruka ili slogana, koje za cilj imaju izazivanje, favorizovanje ili podsticanje na izvršenje krivičnih dela terorizma.¹²

Uprkos kratkom vremenskom periodu proteklom od novina u krivičnom zakonodavstvu Španije, kada su inkriminacije terorizma u pitanju, već 2012. godine počelo se sa razmišljanjima o izmenama i dopunama, koje su zbog političkih nesuglasica u parlamentu, tek krajem decembra 2014. godine bile predviđene Nacrtom zakona o izmenama i dopunama Krivičnog zakonika, kojima je potpuno trebalo revidirati krivična dela terorizma.¹³

Ono što čini suštinsku karkteristiku reforme iz 2015. godine jeste kažnjavanje i za održavanje veze sa terorističkim grupama u inostranstvu, kao i dalje proširivanje kruga klasičnih krivičnih dela čijim se izvršenjem,

¹² Legitimnost kažnjavanja za javno podsticanje na terorizam, koje podrazumeva opravdavanje učinjenog krivičnog dela, pružanje podrške ili ohrabrenja izvršenja krivičnog dela putem štampe ili drugih sredstava javnog informisanja bila je predmet rasprave u španskoj kriminalnoj politici, jer prema raširenom mišljenju u literaturi sloboda izražavanja misli i uverenja nije u skladu sa kažnjavanjem za javno podsticanje na terorizam. Prema: T. S. Vives Anton, "Sistema democrático y concepciones del bien jurídico: el problema de la apología del terrorismo", u: *Terrorismo y proceso penal acusatori*, Valencia 2006, 39–42.

¹³ M. C. Melia, „11/3 and 7/7 ten years on – Terrorismusstrafaten im spanischen Strafrecht“, *ZIS* 11/2015, 541.

uz postojanje odgovarajućeg subjektivnog elementa krivična dela terorizma ostvaruju. M. C. Melia kritički posmatra proširivanje pojma terorizma i na brojna krivična dela protiv života, tela, slobode, integriteta, seksualnog opredeljenja, imovine, životne sredine, javnog zdravlja, koja ukoliko su učinjena radi ugrožavanja ustavnog poretka, institucija, međunarodnih organizacija, a podrazumevaju širenje straha, čine krivična dela terorizma. On smatra da se podizanjem pripremnih radnji na rang radnje izvršenja, ne poštuje načelo zakonitosti, kao i da se pooštavanjem sankcija ne poštuje načelo srazmernosti i pravednosti. Proširivanje pojma terorizma i na brojna druga krivična dela, koja nemaju veze sa političkim nasiljem svakom prosečnom građaninu govore o nedemokratičnosti reforme. U tom smislu navodi nekoliko primera od kojih kao najinteresantnije izdvajamo sledeće. Ako neko neoprezno razgovara o detaljima koji su mu poznati iz života neke politički važne ličnosti, pa onda neko drugi te informacije iskoristi za izvršenje krivičnog dela protiv pomenutog lica, onda će prema novim odredbama takvo lice („neoprezni lajavac“) biti označen kao izvršilac krivičnog dela podsticanje na izvršenja terorističkih dela učinjenog iz nehata. Ako neko lice, pak, učestvuje na nekom protestu i tom prilikom pretrpi oštećenje neke stvari, on prema novom španskom krivičnom zakoniku može biti smatran izvršiocom krivičnog dela teškog ometanja javnog reda, koje prema novim odredbama, spada u onu kategoriju delikata, koji ukazuju na postojanje terorističke namere, pa pošto se skupovi uvek održavaju na javnim mestima, onda se u takvom ponašanju stiču elementi nekog od krivičnih dela terorizma.¹⁴

U kontekstu iznetih kritika može se zaključiti da i u španskom krivičnom zakonodavstvu do izražaja dolaze ekspanzionizam i punitivizam, koji u demokratskoj, slobodnoj državi moraju biti ograničeni i stalno preispitivani.

3. Terorizam u krivičnom zakonodavstvu Italije

Zahvaljujući iskustvu stečenom u borbi protiv terorizma, u drugoj polovini sedamdesetih godina prošlog veka, Italija je u skladu sa međunarodnim tendencijama unifikacije inkriminacija nacionalnih zakonodavstva uspešno kroz nekoliko faza prilagođavala rešenja u krivičnom zakonodavstvu savremenim oblicima terorizma. Pravni okvir za suprotstavljanje terorizmu u Italiji sastoji se iz odredaba: ***materijal-nopravnog karaktera***, koje imaju svoje dve glavne karakteristike- prva se odnosi na uvođenje novih inkriminacija koje se mogu označiti kao

¹⁴ *Ibid.*, 544.

inkriminacije terorizma, a druga podrazumeva jačanje primene instituta stvarnog kajanja, koji uz aktivnu saradnju otvara mogućnost ublažavanja, pa čak i oslobođenja od kazne; **procesnoppravog karaktera**, koje za cilj imaju povećanje efikasnosti krivičnog gonjenja učinilaca krivičnih dela terorizma kroz modifikaciju propisa vezanih za pravo na slobodu ličnosti okrivljenog, poput odredaba o maksimalnom trajanju policijskog pritvora, uslovnom otpustu, uslovima za izdavanje naloga za privođenje i sl. i **zakona dopunskog karaktera**, kakve su odredbe zakona o javnom redu i sigurnosti, zakona o sudovima, zakona o izvršenju krivičnih sankcija, zakona o ovlašćenjima policijskih službenika, zakona o kontroli sumnjivih finansijskih transakcija¹⁵.

Krivični zakonik Italije¹⁶ inoviran je 2005. godine Zakonom br. 155, pod nazivom „Hitne mere za borbu protiv međunarodnog terorizma“. Ovim zakonom izmenjene su postojeće inkriminacije terorizma i uvedene nove, kao rezultat usklađivanja italijanskog krivičnog zakonodavstva sa *aquis communautaire*.¹⁷

Materijalno krivično pravo u Italiji definiše radnje preduzete u terorističke svrhe i predviđa kažnjavanje učinilaca takvih dela i kao pojedinačne aktivnosti i kao krivična dela koje podrazumevaju organizaciju. Krivična dela terorizma su inkriminisana kao posebni delikti, ali i kao neki opšti kod kojih se kao otežavajuća okolnost predviđa njihovo izvršenje u terorističke svrhe.¹⁸

Kao posebna krivična dela terorizma krivični zakonik Italije predviđa:¹⁹

Član 270, pod nazivom „Subverzivne organizacije“ (*Associazioni sovversive*), predviđa kažnjavanje onog ko u državi promoviše, osniva, organizuje i vodi udruženja usmerena ka tome da upotrebom nasilja uspostave diktaturu jedne društvene klase nad drugom ili da podrivaju ekonomski ili društveni red primenom nasilja ili da nasilno suzbijaju politički i pravni sistem države, kaznom zatvora od pet do deset godina. Učestvovanje u pomenutoj grupi kažnjava se kaznom zatvora od jedne do tri godine.²⁰ Prema mišljenju Vrhovnog suda Italije (*Italian Supreme*

¹⁵ Codexter Profiles on Counter/Terrorist Capacity – Italy, <http://www.coe.int/terrorism>, 10.06.2017.

¹⁶ Codice Penale (Testo coordinato ed aggiornato del Regio Decreto 19 ottobre 1930, n. 1398), <http://www.gazzettaufficiale.it/>, 10.08.2017.

¹⁷ Krivični zakon je prethodno menjan i Zakonom broj 438 od 15. decembra 2001, pod nazivom „Hitne mere protiv međunarodnog terorizma“.

¹⁸ Codexter Profiles on Counter/Terrorist Capacity – Italy, <http://www.coe.int/terrorism>, 10.06.2017.

¹⁹ Krivična dela terorizma nalaze se sistematizovana u drugoj knjizi italijanskog krivičnog zakonika u grupi koja nosi naziv „Krivična dela protiv međunarodnog subjektiviteta države“, prema: S. Beltrani, *Corso di Diritto Penale – Parte generale e parte special*, Padova 2008, 537.

²⁰ D. Kolarić (2011), 62.

me Court (Corte di Cassazione), section I, 28 April 1983 (c.c 3 February 1983, n. 302). subverzijom se ima smatrati nasilno uspostavljanje diktature jedne društvene klase nad drugom, podrivanje ekonomskog i društvenog sistema, podrivanje političkog i pravnog sistema, što se sve preduzima sa ciljem rasturanja društvenih struktura vlasti i onemogućavanja ostvarivanja suštinskih i osnovnih principa pravne države.²¹

U čl. 270. *bis* inkriminiše se promovisanje, uspostavljanje, organizovanje, upravljanje i finansiranje grupa koje vrše akte nasilja u terorističke svrhe ili radi rušenja ustavnog uređenja.²² Kažnjivo je i članstvo u pomenutom udruženju, kao i terorističke aktivnosti usmerene prema stranoj državi ili međunarodnoj organizaciji.

Član 270. *ter* kao kažnjivo predviđa pružanje pomoći u izvršenju krivičnih dela iz prethodna dva člana, dajući radnjama pomaganja, kao što su davanje hrane, skloništa, prevoznih sredstava ili komunikacionih uređaja, karakter radnje izvršenja, sa krajnjim ciljem kažnjavanja onih oblika solidarnosti koji u kontekstu krivičnih dela terorizma zapravo predstavljaju logističku podršku. Ovo krivično delo postoji nezvano od ispunjenja uslova za postojanje pomaganja kao oblika saučesništva i opšteg krivičnogopravnog instituta, jer se radi o slučajevima, kada zakonodavac želi da strožije kazni pomagača, nego što bi to bio slučaj kada bi on bio tretiran samo kao saučesnik u krivičnom delu iz čl. 270. i 270. *bis*.

Član 270. *quater* i 270. *quinquies* uvedeni su pomenutim Zakonom 155, iz 2005. Inkriminišu regrutovanje i obuku za terorizam, predviđajući kažnjavanje svakog, izuzev u slučajevima definisanim čl. 270. *bis*, ko obučava ili na drugi način daje uputstva o izradi i korišćenju eksplozivnih materijala, vatrenog ili drugog oružja, štetnih ili opasnih hemijskih ili bakterioloških supstanci, ili čini dostupnim metode ili druge tehnike namenjene izvršenju nasilnih aktivnosti ili rušenja javnih službi za potrebe terorizma i kada su one usmerene protiv druge države ili međunarodne organizacije.²³

Član 270. *sexies* definiše terorističke aktivnosti kao nasilne aktivnosti podobne da nanesu štetu državi ili međunarodnoj organizaciji, a

²¹ M. Montauti, B. Vettori, *Italian contribution to the NCTB counterterrorism project*, Trento 2006, 3.

²² *Ibid.*, 4.

²³ Obe odredbe sadrže iskućujuću klauzulu, koja podrazumeva primarnu primenu čl. 270*bis*, dok sva ostala ponašanja koja upućuju na mogućnost stvaranja ili obučavanja terorističkog udruženja, bez posebnih dokaza o njegovom postojanju, potpadaju pod inkriminacije iz čl. 270*quater* i 270*quinquies*. Prema: V. Patane, "Recent Italian Efforts to Respond to Terrorism at the Legislative Level", *Journal of International Criminal Justice* 4–5/2006, 1173.

koje se preduzimaju sa ciljem zastrašivanja građana ili sprečavanja vlasti ili međunarodnih organizacija ili sa ciljem rušenja ustavnih, političkih, ekonomskih ili socijalnih struktura zemlje ili međunarodne organizacije.

U čl. 414. Krivičnog zakonika Italije eksplicitno se inkriminiše podsticanje na izvršenje terorističkih dela.

U čl. 280. Krivičnog zakonika kao samostalno krivično delo predviđaju se napadi na život ili telo lica, koji se preduzimaju u terorističke svrhe, a kažnjavanje zavisi od stepena povrede života ili telesnog integriteta, dakle u zavisnosti od težine posledice, koja može biti smrt, teška ili laka telesna povreda, a kao specifično svojstvo pasivnog subjekta kod ove inkriminacije navode se lica zaposlena u pravosuđu i organi za sprovođenje zakona (policija i tužilaštvo).

Član 289. inkriminiše krivično delo otmice izvršene u terorističke svrhe ili svrhe rušenja ustavnog uređenja. Ovo krivično delo javlja se kao *lex specialis* u odnosu na krivično delo otmice, kod koje se otkup, dakle imovinska korist, javlja kao motiv izvršenja. Uneto je u krivično zakonodavstvo Zakonom br. 191 od 18. marta 1978. godine, a neposredan osnov za njegovo unošenje u nacionalni katalog inriminacija bila je otmica i ubistvo poznatog italijanskog političara, koju se organizovale subverzivne grupe.²⁴ Značaj ove inkriminacije ogleda se u tome što se u njoj prvi put upotrebljava termin terorizam u krivičnom zakonodavstvu, a i u tome što u skladu sa zahtevima kriminalne politike, prvi put otvara mogućnost ublažavanja kazne učiniocu krivičnog dela, koji se distancirao od učinjenog krivinog dela i pomogao u oslobađanju otetog lica.

Kada je odgovornost pravnih lica u pitanju ona je regulisana čl. 25. *quater* Zakona 231, iz 2001. godine i odnosi se na sva krivična dela učinjena u terorističke svrhe.

Polaznu tačku za definisanje terorizma kao krivičnopravne kategorije u italijanskom krivičnom zakonodavstvu predstavlja čl. 270. *bis*, pod nazivom terorističko udruživanje (*Associazioni con finalità di terrorismo anche internazionale o di eversione dell'ordine democratico*), koje je uvedeno Zakonom br. 15 iz 1980. godine, sa namerom suprotstavljanja pokretima namenjenim podrivanju ustavnog uređenja. Ustavno uređenje se, prema stavu Vrhovnog suda Italije, smatra kao sistem osnovnih principa utvrđenih italijanskim ustavom, koji definišu

²⁴ Reč je o otmici i ubistvu italijanskog političara Alda Mora, predsednika Demohrišćanske partije koje se odigralo 16. marta 1978. godine. Otmicu, teroritički napad organizovalo je oružano jezgro Crvenih brigada, koja se dogodila nakon jedne od najdužih političkih kriza u posleratnoj istoriji Italije. Prema: M. Klarin, *Terorizam*, Beograd 1978, 7–8.

strukturu i funkcije države (*Italian Supreme Court (Corte di Cassazione), section VI, 17 April 1996, n. 973*).²⁵ Pomenuti član izmenjen je Zakonom 438 iz 2001, čija je sadržina prethodno navedena. Na osnovu najnovije verzije ovog člana nije moguće neposredno definisati terorizam, te je potrebno primeniti tumačenje, koje je zauzeo Vrhovni sud Italije i po kojem svrha termina terorizam jeste označavanje širenja straha među građanima preduzimanjem inkriminiranih radnji. Pomenute delatnosti za cilj imaju podiranje poverenja građana u ustavom ustanovljen poredak i nisu neposredno usmerene prema ljudima, već prema onome što ti ljudi predstavljaju (*Italian Supreme Court (Corte di Cassazione), section I, 5 November 1987, n. 11382*).²⁶

Međutim, prvo eksplicitno određenje terorizma u normi krivičnog materijalnog prava označava čl. 270. *sexies (Condotte con finalità di terrorismo)* koji daje određenje terorističke radnje kao bilo kog nasilnog ponašanja koje prouzrokuje ozbiljnu štetu zemlji ili međunarodnoj organizaciji, sa ciljem zastrašivanja stanovništva ili prisiljavanja državnih vlasti ili međunarodne organizacije da nešto učine ili ne učine ili sa ciljem destabilizacije osnovnih ustavnih, ekonomskih i društvenih struktura države ili međunarodne organizacije (*Italian Supreme Court (Corte di Cassazione), section I of 5 November 2005*).²⁷

Poredeći navedene norme iz korpusa materijalno - krivičnopravnih sa relevantnim dokumentima Evropske unije može se zaključiti da italijanski krivični zakonik ne definiše javnu provokaciju da se izvrši krivično delo terorizma kao zasebnu inkriminaciju, već uspostavlja opšte krivično delo podsticanja na izvršenje krivičnog dela iz čl. 302, koje se odnosi samo na podsticanje, a ne obuhvata i nameru da se podstakne, što je uže postavljeno u odnosu na odredbu čl. 3. Okvirne odluke Saveta EU, i podrazumeva samo direktnu, a ne i indirektnu provokaciju.

Član 270. *quater* inkriminiše regrutovanje jednog ili više lica za preduzimanje nasilnih akata ili sabotaže javnih službi, u terorističke svrhe (osim u slučajevima predviđenim čl. 270. *bis*) čak i onda kada su usmereni protiv strane države. Za razliku od udruživanja, regrutovanje potencijalnih terorista smatra se krivičnim delom bez obzira na postojanje ili nepostojanje dokaza o postojanju sporazuma o nastanku udruženja. Činjenica da se ova odredba odnosi samo na preduzimanje nasilnih akata ili sabotaže javnih službi, utiče na postavljanje pitanja da li se ona može

²⁵ M. Montauti, B. Vettori, 4.

²⁶ *Ibid.*, 5.

²⁷ *Ibid.*

primeniti i na situacije kada se regrutovanje vrši u vezi sa izvršenjem svih krivičnih dela navedenih u Okvirnoj odluci.

Kada je obuka za terorizam u pitanju čl. 270. *quinquies* predviđa obuku za terorizam kao posebno krivično delo. On predviđa kažnjavanje svakog, ko, osim u slučajevima iz čl. 270. *bis*, obučava ili na drugi način daje uputstva o izradi i korišćenju eksplozivnih materijala, vatrenog ili drugog oružja, štetnih ili opasnih hemijskih ili bakterioloških supstanci, ili čini dostupnim metode ili druge tehnike namenjene izvršenju nasilnih aktivnosti ili rušenju javnih službi za potrebe terorizma i kada su one usmerene protiv druge države ili međunarodne organizacije.²⁸ Pomenuta odredba odnosi se i na obučavano lice. I kod ovog krivičnog dela, za razliku od krivičnog dela zločinačkog udruživanja, nije potrebna potvrda o sporazumu za izvršenje krivičnog dela. Ova inkriminacija namenjena je da popuni pravnu prazninu, koja bi postojala, jer zločinačko udruživanje podrazumeva postojanje organizacione strukture i minimum tri lica koja je sačinjavaju.

Obuka za terorizam ne podrazumeva prosto pružanje i primanje informacija, već se odnosi na stalni i sistemski program obuke koji podrazumeva određene forme vrbovanja. Obuka za terorizam podrazumeva više od običnog olakšavanja izvršenja krivičnog dela. I ova inkriminacija upravljena je ka izvršenju nasilnih aktivnosti ili rušenju javnih službi za potrebe terorizma, pa se i ona može označiti kao nedovoljno opšta u odnosu na listu krivičnih dela predviđenih čl. 1. st. 1 a-h, koja definiše krivična dela na koja se obuka odnosi.²⁹

4. Zaključak

Prikaz i analiza krivičnopravnih odredaba zakonodavstava Španije i Italije, ukazuju na tačnost, na početku rada iznetog, zapažanja da je krivično pravo kao *ultima ratio* instrument državne reakcije na terorizam, usklađivano sa relevantnim dokumentima usvojenim na nivou EU, te

²⁸ Posebna karakteristika italijanskog antiterorističkog zakonodavstva je uvođenje niza mera, orijentisanih ka sprečavanju napada na javnu bezbednost, kojima se detaljno regulišu apstraktno opasne aktivnosti, poput prenosa i prodaje određenih tipova oružja i eksploziva, davanje uputstava drugima o upotrebi eksploziva i drugih opasnih supstanci, putem interneta i sl. Prema: V. Patane, 1177.

²⁹ Report from the Commission to the European Parliament and the Council on the implementation of Council Framework Decision 2008/919/JHA amending Framework Decision 2002/475/JHA on combating terrorism, <http://ec.europa.eu/dgs/home-affairs/e-library/documents/policies/crisis-and-terrorism/general/docs/>, 26.06.2017.

da ga karakteriše preventivno orijentisan legislativno - tehnički pristup izradi inkriminacija, koji odiše ekspanzionističkim tendencijama i punitivizmom, koji su inače karakteristike evropskog koncepta krivičnog pravnog reagovanja na terorizam. Najvećma su usvojeni svi zahtevi, uz zadržavanje dela specifičnosti nacionalnog odgovora na terorizam kao krivičnopravnu kategoriju, što može biti korišćeno kao uporednopravni orijentir i nacionalnom zakonodavcu, prilikom potencijalnih izmena postojećeg korpusa normi o terorizmu kao krivičnom delu.

Krivičnopravna represija ne bi trebalo da bude dodatno proširivana nedozvoljenim tumačenjima ionako dosta široko postavljenih inkriminacija, kako bi se sprečila derogacija nekih proverenih pravno- dogmatskih principa i univerzalnih zabrana.³⁰

Literatura

- Beltrani S., *Corso di Diritto Penale – Parte generale e parte special*, Padova 2008.
- Bodrožić I., „Praksa Evropskog suda za ljudska prava i krivična dela terorizma“, *Strani pravni život* 3/2016, 145- 160.
- Gómez-Céspedes A., *Counterterrorism strategies in Spain*, Málaga 2006.
- Klarin M., *Terorizam*, Beograd 1978.
- Kolaric D., „Terorizam – međunarodni dokumenti, savremena zakonska rešenja i Krivični zakonik Republike Srbije“, u: *Terorizam i ljudske slobode*, Tara 2010., 406 – 423.
- Kolaric D., „Krivično delo terorizma – uporednopravni aspekti“, *NBP* 2/2011, 57-76.
- Lamarca Perez C., „Sobre el concepto de terrorismo“, in: *Anuario de Derecho Penal y Ciencias Penales*, Madrid 1993, 535-560.
- Lamarca Perez C., Alonso de Escamilla A., Gordillo Alvarez-Valdes I., Maestre Delgado E., Rodriguez Nunez A., *Derecho Penal-Parte especial*, Madrid 2005.
- Melia M.C., „11/3 and 7/7 ten yars on – Terrorismusstrafaten im spanischen Strafrecht“, *ZIS* 11/2015, 538-544.
- Mijalkovski M., „Specifičnosti protivterorističke prevencije“, *Vojno delo* 2/2007, 50-63.
- Montauti M., Vettori B., *Italian contribution to the NCTB counterterrorism project*, Trento 2006.
- Patane V., „Recent Italian Efforts to Respond to Terrorism at the Legislative Level“, *Journal of International Criminal Justice* 4–5/2006, 1166-1180.

³⁰ I. Bodrožić, „Praksa Evropskog suda za ljudska prava i krivična dela terorizma“, *Strani pravni život* 3/2016, 159.

Vives Anton T. S., “Sistema democrático y concepciones del bien jurídico: el problema de la apología del terrorismo” in: *Terrorismo y proceso penal acusatori*, Valencia 2006, 17-47.

Pravni izvori

Codice Penale (Testo coordinato ed aggiornato del Regio Decreto 19 ottobre 1930, n. 1398), <http://www.gazzettaufficiale.it/>, 10.08.2017.

Ley Orgánica 10/1995, de 23 de noviembre, del Código Penal, *BOE*, núm. 281, de 24/11/1995.

Internet izvori

Codexter Profiles on Counter/Terrorist Capacity – Italy, <http://www.coe.int/terrorism>, 10.06.2017.

Codexter Profiles on Counter/Terrorist Capacity – Spain, <http://www.coe.int/terrorism>, 13.01.2018.

De la Cuesta J. L., Anti-Terrorist Penal Legislation and the Rule of Law – Spanish Experience, <http://www.penal.org/sites/default/files/files/JLDLCTerrorism.pdf>, 03.02.2018.

Report from the Commission to the European Parliament and the Council on the implementation of Council Framework Decision 2008/919/JHA amending Framework Decision 2002/475/JHA on combating terrorism, <http://ec.europa.eu/dgs/home-affairs/e-library/documents/policies/crisis-and-terrorism/general/docs/>, 26.06.2017.

Ivana P. Bodrožić, PhD

Assistant Professor, Academy of Criminalistic and police Studies
Belgrade

**CRIMINAL LAW RESPONSE TO TERRORISM IN THE
LEGISLATION OF SPAIN AND ITALY**

Summary

Author presents and analyzes the manner, content and models of the criminal law reaction to terrorism, in two member states of the European Union, Spain and Italy, which had direct negative experiences with terrorist attacks and developed anti-terrorism laws. Knowledge of terrorism as a category of criminal law, as one of the existing incriminations in national legal systems, with a comparative analysis and analysis of solutions from the national criminal justice systems of the elected countries, can be the basis for a later comparison with the solutions accepted in the national criminal legislation, through which could be given some suggestions regarding some of the *de lege ferenda* solutions. At the end of the paper, the author concludes that the criminal law provisions on terrorism of the selected legislation are aligned with the *aquis communautaire*, as well as characterized by expansionism and punitiveism, which in a free, democratic state must be limited and constantly reconsidered.

Keywords: criminal offences of terrorism, Spain, Italy.